

הערה בענין שביעית באדמת הפקר*

לשאלה אם שביעית נוהגת באדמת הפקר שדנו בזה גאוני הדור שעבר נראה לכאורה להעיר משני מקומות שנראה מהם שגם באדמת הפקר שביעית נוהגת: א. תוספתא שביעית פ"ז ה"ב: חומר בשביעית שאין במע"ש וכו' שהשביעית עשה בהם את המופקר כשמור וכו' משא"כ במע"ש.

והנה לשיטת הראשונים שתבואה שנשמרה אסורה מה"ת בקציר, וספיחים המותרים בשביעית היינו כשלא נשמרו (עי' תוס' ר"ה ט. ד"ה וקציר זבש"מ). אי"כ קשה לשון התוספתא שעשה המופקר כשמור, הרי שונה דין תבואה מופקרת מתבואה שמורה גם בשביעית. ומזה נראה שהפירוש בתוספתא הוא לא ביחס לתבואה אלא ביחס לקרקע, שבשביעית אין הבדל בין שהקרקע שייכת לבעלים, בין שהקרקע עצמה מופקרת, בכל ענין שביעית נוהגת משא"כ במע"ש שאינה נוהגת גם באדמת הפקר¹). ומכאן שומעים אנו שהשביעית נוהגת גם באדמת הפקר. ב. שביעית פ"ט משנה א'. הפיגם והירבוזים השוטים והחלגלות, כוסבר שבהרים והכרפס שבנהרות והגרגר של אפר פטורים מן המעשרות ונלקחים מכל אדם בשביעית.

ובגמרא סוכה ל"ט: מסיק שלא התירו לקנות אלא כדי מזון ג' סעודות, והיינו מצד שהם קדושים בקדושת שביעית. וירקות אלו המנויים כאן גדלים במדברות ובהרים ובנהרות כמבואר במשנה עצמה ובפיה"מ לר"מ. ומקומות אלה הם

1) לשון התוספתא "מופקר ומשומר" שהוא כלשון התו"כ שהביא בתוס' ר"ה ט'. "מן המשומר אי אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופקר" ודאי מוכיח שהכונה היא ג"כ בדומה לתו"כ דהיינו פרי מופקר או פרי משומר ואין הדיון על הקרקע. וכך ראוי, שהרי גם הפטור במע"ש הוא בעיקר מצד הפרי ולא מצד הקרקע. ואין כונת התוספתא להשוות בכל הפרטים את דין פירות המופקרים לפירות המשומרים אלא לומר ששויים הם לפרט זה שבשניהם קדושת שביעית ישנה, אבל אצל כל סוג, הקדושה מתבטאת באופן אחר.

תדע שהרי כמו כן מנה שם "אוכלי בהמה כאוכלי אדם וקליפי אגוזים וקליפי רמונים כיוצא בהם", וודאי שאין דיני אוכל אדם שויים לדיני אוכל בהמה כמפורש ברמב"ם פ"ה משביעית, וכן מ"ש בקליפי אגוזים ורמונים ג"כ אינו שוה למה שראוי לאכילה לענין ביעור כמפורש ברמב"ם פ"ז ה"ט. אלא ברור שלא היתה כונת הדברים אלא להצביע שיסוד קדושת שביעית ישנו בכל דברים אלה בכל אחד לפי דיניו, משא"כ במע"ש שאין חל שום קדושת מ"ש בדברים הללו.

העורך

הפקר כמבואר ברמב"ם פא מהל' זכ' ומתנה ה"א²). הרי לנו בפירוש שגם באדמת הפקר שביעית נוהגת.

והראיות שהביאו הנצי"ב ומרן הרב זצ"ל אינן מכריעות לענ"ד. שאין זה מדרכנו לחדש דרשות שלא נזכרו בחז"ל. ורק כשעצם ההלכה ידועה ומבוררת אלא שאין אנו יודעים מקור להלכה יש מקום לציין מקור לדרשה בתורה וזהו בכגון. שהביא הנצי"ב זצ"ל מהתוס' פסחים ד': שדרשו ממש"ג בחמץ, "לך" להוציא את ההפקר והיינו משום שעצם הדין שהפקר פטור מן הביעור יצא לחם לתוס' פשוט מן הגמרא לפ"מ שפירשו שביטול מטעם הפקר, נתנו לזה מקור מדרשת הכתובים. וכן התוס' במנחות פ"ד. שהי' קשה להם לשיטת ר"ת שהספיחים השמורים אסורים א"כ איך הביאו את הצומר ולזה תירצו שקציר הקדש נתמעט ממש"ג "קצירך", והיינו ג"כ אחרי שיש הוכחה מהגמרא שאין קציר הקדש בכלל חיפשו התוס' ומצאו מקור לזה. אבל בענין שביעית באדמת הפקר שאין לנו גילוי משום מקום בחז"ל שאין שביעית נוהגת, אין זו מן המדה שנשוה דרשה לדרשה ונדרש מעצמנו דרשה למעט אדמת הפקר.

וגם מה שמסתמך בשבת הארץ (קו"א סי'ד') ממה שהירושלמי צריך ריבוי לשביעית בהקדש, ופירש שהיינו שאילולי כן היינו ממעטים הקדש מדיני שביעית משום שנאמר "שדך", וע"כ למד מכאן שה"ה הפקר. אין זה ברור שהרי הסלקא דעתין של הירוש' אינו מפורש, ומי יכול לשער ולקבע משום מה הי' עולה על הדעת לפטור שביעית בהקדש. ושמא היתה להם איוו דרשה שהיא נעלמת מאתנו שמשמעותה יכולה היתה להוציא הקדש מכלל שביעית, אבל לא אדמת הפקר. ומכיון שהמקורות שציינו לעיל מוכיחים בפירוש שהשביעית נוהגת גם באדמת הפקר קשה מאד לבנות יסוד על דרשות שלא נזכרו בחז"ל ולחדש לפ"ז הלכה שאף היא לא הוזכרה ואדרבא מוכח ההיפך וכנ"ל.

(2) הרמב"ם לא אמר שם אלא שהמדברות והנהרות והנחלים, "כל שבהם הפקר" והיינו כמו שמפרש אח"כ "כגון העשבים והעצים, והפירות של אילנות של יער". אבל לא אמר שהמדברות והנהרות עצמם הם הפקר.

ועי' מ"מ ולח"מ שם שציינו כאן למש"כ הרמב"ם פ"ה מה' נוקי ממו, ושם מבואר שדינים אלה הם מתקנות יהושע הקיימות בין בארץ ובין בחז"ל. ושם מבואר שעצי היער אינם הפקר אלא "עצים פחותים וקרובים להיות קוצים". וכן מבואר שם שהעמדת מצודות לדגים לא הותר אלא לבני השבט שהגיע הים לחלקם. שמענו מזה שאין המדברות והנהרות הפקר אלא תנאי הוא שהתנה שלא יקפידו בכגון אלה, ובדומה לשאר תנאים שהתנה המבוארים בר"מ הנ"ל. ומכיון שהקרקע של בני השבטים היא (וכן בחז"ל בחזקת מי שהחזיק שם) הרי הוא חייב בשביעית ככל שאר קרקעות. שג"כ הפירות הם הפקר בשביעית. ועי' בדבריו של מרן הגרי"א הרצוג שליט"א שג"כ רמז לדון ממשנה זו. אבל אין מכאן הכרע, וכנ"ל.

העורך